

BETTINE VRIESEKOOP

*Het China-gevoel
van Pearl S. Buck*

Winnaar Nobelprijs voor Literatuur 1938

Uitgeverij Brandt
Amsterdam 2021

Inhoud

Proloog 9

1. Het hoogtepunt 17
2. Ongewenste zending 31
3. Terugkeer naar China 44
4. Zhenjiang: Pearl zwerft op een knekelveld 52
5. Vluchten voor de Boksers 76
6. Terug naar Hillsboro 89
7. Meester Kong 98
8. Naar school 110
9. Randolph-Macon Woman's College 122
10. Zorgen om Carie 138
11. Kuling 148
12. Lossing Buck 160
13. Het China-gevoel van Pearl Buck 178
14. Nanjing – de geboorte van Carol 193
15. Het rampjaar 1924 217
16. Schuilen in de hut van Lu Sadze 225
17. Afscheid van Carol, de doorbraak van Pearl Buck als schrijfster 248
18. The Good Earth 262
19. De Grote Overstroming 271
20. Een rijzende ster 278

21. Green Hills Farm 296
22. De Nobelprijs 313
23. Minderheden en minderbedeelden 328
24. De uitgever, de filosoof en de cineast 344
25. De dansleraar 357
26. De laatste jaren in Vermont 363

Epiloog 376
Dankwoord 379
Verantwoording 383
Literatuurlijst 397

Proloog

Sinds de coronacrisis is de China-haat in de westerse wereld weer opgevlamd. China en de Chinezen worden opnieuw gezien als het grote kwaad, het gele gevaar uit het oosten, net als in de jaren twintig tot zestig van de vorige eeuw. Chinezen zijn achterlijke barbaren, idioten die voor geld en de eeuwige jeugd niet alleen het weerloze schubdier, maar hun eigen moeder nog zouden afslachten. Donald Trump noemde het Covid-19-virus Kung Flu. De toenmalige presidentskandidaat van de Democraten, Joe Biden, dacht dat het virus niet was ontstaan in Wuhan, maar in Luhan. Wuhan is een van de allergrootste steden ter wereld.

Als sportvrouw heb ik soortgelijk *dédain* ervaren. Ik deed aan pingpong, een rare Chinese sport die je niet al te serieus moet nemen, want daar zijn alleen 'spleetogen' goed in. Gelukkig kon ik me spiegelen aan Pearl en Lossing Buck, Amerikanen die honderd jaar geleden als jong zendelingenpaar in China leefden. Destijds was het land voor westerlingen nog onbekend en gevaarlijk.

Witte stedelingen in Amerika hadden de bevolking van China alleen in eigen land leren kennen, leren vrezen en minachten. Armetierige migrantenfamilies waren het, die afgesloten in het verborgene van hun eigen Chinatowns leefden, volgens hun eigen wetten en cultuur. Als witte kwam je daar niet in je eentje, dat was niet veilig.

De Chinatowns waren het territorium van het Chinese gangsterdom, van rivaliserende, gewelddadige geheime genootschappen. Je ging er exotisch uit eten met een gezelschap of spannend shoppen, soms onder politiebegeleiding. De restaurants waren beroemd. De opiumhuizen, de stank en het vuil op straat waren berucht. Op Broadway liepen musicals als *The King of the Opium Ring*, *Chinatown Charlie* en *Queen of Chinatown*, waarin de Amerikanen konden lachen om Chinese typetjes en meezingen met liedjes als ‘Chin-Chin Chinaman’, ‘China Bogeyman’ en ‘Chink Chink’.

Hoe groot moet de schok zijn geweest toen bekend werd dat een Amerikaanse schrijver, die getogen was in China, de Nobelprijs voor Literatuur in de wacht sleepte met romans over Chinese boeren? Een vrouw nog wel.

*

Pearl Buck houdt me al een decennium bezig. Het begon in de zomer van 2011, tijdens de schoolvakantie van mijn zoon Tymo. Hij was gaan honkballen bij de aspirantjes. Op weg naar huis stonden we in een kiosk tijdschriften te bekijken, een favoriete bezigheid. Hij Pokémonboekjes, ik de buitenlandse kranten en tijdschriften, een gewoonte die ik overhield aan het correspondentenschap voor *NRC Handelsblad* in China. Mijn oog viel op de cover van *The Economist*: een foto van een jonge Chinese vrouw met een kort Frans kapsel dat me deed denken aan Juliette Binoche. Daaronder het hoofdartikel: ‘Women In China on the March’. Met de honkbalspullen, twee nieuwe Pokémons en een Chinese vrouw met een Binoche-kapsel in mijn schoudertas, stapten mijn zoon en ik in de metro naar huis.

Dat artikel over vrouwen in China móést ik lezen. *Duizend dagen in China*, het boek over mijn jaren als China-correspondent in Peking, lag sinds februari in de boekwin-

kel. Ik was een jaar terug in Amsterdam en broedde op een nieuw boek. Het moest gaan over mensen die ik tijdens mijn correspondentenschap had ontmoet, maar over wie ik toen niet had kunnen schrijven. Mijn nieuwe boek moest gaan over vrouwen in het moderne China.

Bij de middagthee las ik het *Economist*-artikel, geschreven door Hilary Spurling. Het was goed geschreven; niet met een kennersblik, maar met de oprechte interesse van een nieuwkomer in China. De auteur relateerde de opmars van vrouwen in het neo-kapitalistische China aan wat Pearl S. Buck honderd jaar eerder had geschreven over vrouwenemancipatie in China aan het begin van de twintigste eeuw. Spurling had net een biografie gepubliceerd over Buck, las ik: *Burying the Bones*.

De naam Buck herinnerde ik mij van mijn sollicitatiegesprek op de burelen van de *NRC* in Rotterdam, begin 2006. Ik zat aan tafel met adjunct-hoofdredacteur John Kroon en chef buitenland Renée Postma. *NRC* zocht een correspondent voor China. Kroon vroeg welke boeken ik had gelezen over China. En Postma: ‘Heb je weleens een boek van Pearl Buck gelezen, die dochter van een zending? Zij heeft veel over China geschreven.’ Hilary Spurlings artikel zette me opnieuw op het spoor van Pearl Buck, bedacht ik die middag bij een kop groene thee met gember. Net als Postma vijf jaar eerder deed.

*

De goede aarde, Bucks beroemde streekroman over het boerenleven in China, stond in mijn boekenkast met China-literatuur. Mijn herinnering eraan was vaag. Ik herlas het en toen gebeurde er iets dat ik alleen clichématig kan beschrijven: er ‘klikte’ iets tussen lezer en auteur. Ik voelde affiniteit met het thema, de strijd om het bestaan van arme boeren, mannen en vooral de vrouwen. De epische stijl

vond ik na tachtig jaar nog steeds prachtig en verrassend fris. Wie was die vrouw die ooit de beroemdste roman-schrijfster ter wereld was?

Ik las *Oostenwind Westenwind*, de biografieën van haar ouders, *Vrouwenpaviljoen* en *Het kind dat niet kon groeien*. En begon me verwant te voelen. Buck schreef over zichzelf in het decor van de Chinese geschiedenis.

Zou het niet geweldig zijn als ik voor mijn boek over de vrouwen van China in onze tijd, dat boek waarop ik sinds het einde van mijn China-correspondentschap zat te broeden, naar China zou kunnen gaan om de plaatsen aan te doen waar Buck had gewoond en gewerkt? Waar ik dan vrouwen, jong en oud, zou ontmoeten en interviewen over hun leven, hun emancipatie, toen en nu?

Om de reis te bekostigen, diende ik een werkplan in bij het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

In juni 2012 nodigde Hans van Driel, decaan van de Universiteit Tilburg, mij uit voor de Leonardo-leerstoel 2012-2013. Drie maanden lang mocht ik met masterstudenten één of meer zelfgekozen thema's onderzoeken en over de resultaten een slotlezing geven in de universiteits-aula. Een Leonardo-hoogleraar hoefde geen academische kwalificaties te hebben, maar had zich cultureel of maatschappelijk bijzonder onderscheiden. De leerstoel, ook bekleed door mensen als Femke Halsema en Wim de Bie, is inmiddels wegbezuinigd. Ik was de laatste die deze eer te beurt viel. Bevangen als ik was door het thema 'vrouwen in China', kwam de leerstoel als geroepen. Ik stelde Van Driel voor met mijn studenten onderzoek te doen naar de emancipatie van vrouwen in China, langs een tijdlijn die ik bij Buck liet beginnen en liet doorlopen tot het heden.

Op een donderdagochtend in januari 2013 nam ik de trein naar Tilburg. Daar stond tafeltennis-Betje dan als quasi hoogleraar, voor een klas masterstudenten met spe-

ciale belangstelling voor vrouwenzaken en interculturele studies. Samen kozen we drie onderzoeksthema's: de traditionele rol van de Chinese vrouw en de eenkindpolitiek, onderwijs en carrière, huwelijk en seksualiteit. Wat een feest was het om mijn interesse voor de rol van Chinese vrouwen in het huidige China te delen met intelligente en gedreven jonge academici.

Toen we een maand bezig waren, viel er een brief van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten op de mat. Het Fonds had mijn plan voor de reisbeurs afgewezen. Te ingewikkeld, te kostbaar. Terecht, denk ik nu, maar het briefpapier met de afwijzing zoog wel een paar tranen op. Mijn reisplan in het voetspoor van Pearl S. Buck kon voorlopig in de onderste bureaulade.

Aan het eind van het Leonardo-trimester in Tilburg kon ik in mijn eindlezing melden dat 'mijn studenten' enthousiast en hard hadden gewerkt. Ons onderzoek had veel opgeleverd en het was nog een hele klus de presentaties van de studenten bondig te bespreken. De eervolle vermelding op ieders cijferlijst was dik verdiend, maar ik moest vaststellen dat het onderwerp seksuele zelfbeschikking, waarmee vrouwenemancipatie begint, nauwelijks was uitgediept.

Deze omissie bleek echter een zegen. Het thema seksualiteit was onontgonnen terrein, bedacht ik me in de trein naar huis. Voor mijn volgende boek moest ik Chinese vrouwen gaan interviewen over hun seksuele identiteit. Centrale vraag: is er een avant-garde van jonge meiden die zich spiegelt aan legendarische Chinese vrouwen als Qiu Jin, Hua Mulan en andere 'zwaardvrouwen'? In 2013 en 2014 reisde ik naar Peking voor de interviews. In februari 2015 verscheen mijn boek *Dochters van Mulan*.

*

December 2016: winter in Amsterdam-Noord. Terwijl ik door het raam van mijn werkkamer uitkijk over de be-sneeuwde weilanden van de Wilmkebreekpolder, denk ik aan Pearl Buck. Ik ben door mijn collectie Buck-romans heen. De beroemdste heb ik meer dan eens herlezen. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw woonde Buck nog in China. Ze schreef over het Chinese familieleven, over de invloed van het confucianisme, het concubinaat, prostitutie en seksualiteit, thema's die in China nog steeds actueel zijn, weet ik sinds ik Mulans dochters heb gesproken. Al denkend gaat me een lampje branden: misschien kan ik Pearl Buck nog wel ergens zien, haar stem horen. Ze was zo beroemd, er is vast beeldmateriaal van haar be-waard. Laptop geopend, YouTube aangeklikt, de virtuele peepshow van en voor ons allen. En ik vind wat ik zoek: Miss Pearl Buck in 1966, in de moeder van alle Ameri-kaanse televisietalkshows: de *Merv Griffin-show*. Griffin introduceert haar als 'America's most famous author'. In de stoel naast hem gaat een chique dame op leeftijd zitten: mantelpak, lange glacéhandschoenen, parelketting, hoed-je. Ze doet me denken aan mijn moeder zoals zij op haar zondags in het dorp naar de kerk ging.

Hilary Spurling was de eerste die mij duidelijk maakte wie er schuil ging achter deze chique façade. Haar bio-grafie *Burying the Bones* bevestigde mijn fascinatie voor Bucks persoon en geschiedenis. Spurling schrijft over een vrouw die beeldbepalend over China schreef, daarvoor de belangrijkste literaire prijs ter wereld kreeg en die, hoewel verguisd door de literaire kritiek, de meest gelezen auteur van de twintigste eeuw was. Hoe kwam dat?

Buck bracht China naar het Westen. Ze werd in Ame-rika geboren als dochter van een zendelingenechtpaar dat een jaar op verlof was in Hillsboro, West Virginia. Haar ouders, Absalom Sydenstricker en Carie Stulting – dochter

van een Utrechter –, waren net als Donald Trump presby-terianen. Als baby van drie maanden namen haar ouders Pearl in een reiswieg mee terug naar hun standplaats in China, waar ze de eerste helft van haar leven doorbracht. In 1935 zou ze als balling terugkeren naar Amerika.

Buck heeft de natuurrampen en hongersnood meege-maakt die China wetmatig teisterden. Ze zag China na 5000 jaar keizerrijk worstelen met zichzelf. Er moest een nieuwe samenleving komen, zonder keizer, zonder hemels gezag. De transformatie duurde bijna veertig jaar, tot 1949, toen Mao Zedong eindelijk de Volksrepubliek China kon uit-roepen. Buck begreep als geen ander dat haar geliefde boe-renbevolking voorzitter Mao het vertrouwen had gegeven dat gedurende de duizenden jaren daarvoor bij de goden lag. Het maakte haar kritisch op China, op elke overheid die de menswaardigheid van de bevolking, van alle rassen en standen, minderheden en meerderheden, mannen en vrouwen, uit het oog verloor. Menswaardigheid was de universele boodschap van Pearl Buck.

Tot haar dood in 1973 produceerde Buck een oeuvre dat nog steeds niet systematisch en volledig in kaart is ge-bracht. Na de Tweede Wereldoorlog zette ze zich in voor de burgerrechten van de zwarte bevolking, voor de rechten van vrouwen en voor Aziatische kinderen. Al die jaren toonde de Amerikaanse culturele elite weinig waardering; niet voor haar schrijverschap, niet voor haar maatschap-pijkritiek, niet voor haar humanitaire werk. De tegen-stelling die biograaf Spurling me voorhield – Pearl Buck de Nobelprijswinnares en lievelingsauteur van het grote publiek, maar de risée van het intellectuele wereldje van Boston en New York – intrigeerde me. In een andere bio-grafie, *Pearl Buck, a Woman in Conflict* uit 1983 van Nora Stirling, vond ik achtergronden en verbanden. Ook las ik *Pearl S. Buck: A Cultural Biography* uit 1998 van professor

Peter Conn, dat in de Amerikaanse literatuurwetenschap geldt als hét standaardwerk over haar leven. Toen ik Conn van kaft tot kaft had gespeld, zat er genoeg over Buck in mijn hoofd om mijn koffers weer te willen pakken.

Medio 2016 lag mijn nieuwe reisplan klaar, dat Bucks voetsporen in China en Amerika zou volgen. Het kwam grotendeels uit mijn onderste bureaula. Ik had mijn hoofdpersoon beter leren kennen en kon beter uitleggen waarom ik over haar wilde schrijven. Ik schreef een nieuwe synopsis, maakte een nieuwe begroting en ging op zoek naar fondsen. Leiden Asia Centre en de Amsterdamse zakenman Won Yip zegden toe.

*

Buiten is het donker geworden. In het licht van de lantaarnpaal aan de overkant van de straat zie ik dat het weer is gaan sneeuwen. Ik sta op en zet alle boeken die ik van en over Buck heb gelezen terug in de kast. Het zijn er meer dan dertig. ‘Genoeg literatuuronderzoek gedaan,’ zeg ik tegen mezelf als ik het vermiljoenrode gordijn voor mijn boekenkast schuif. ‘We gaan op reis.’

Het hoogtepunt

Op de ochtend van 10 november 1938 zat Pearl Buck in haar blauwfluwelen ochtendjas aan de keukentafel de krant en de post door te nemen toen haar secretaresse Adeline Bucher schreeuwend binnenstormde. ‘Je hebt de Nobelprijs gewonnen!’ riep ze. Volkomen verbluft zei Pearl in het Chinees: ‘*Wo bu xiangxin*, ik geloof het niet!’ Dan in het Engels: ‘Het kan niet waar zijn. Dit is belachelijk!’

Haar uitspraken stonden een dag later in alle Amerikaanse kranten en echoden wereldwijd door in de nieuwsbulletins van radiostations.

Pearl Buck was in de jaren dertig al de derde Amerikaan die de belangrijkste literaire onderscheiding ter wereld ontving. Daarvoor had de Academie de Amerikaanse literatuur min of meer genegeerd. Sinclair Lewis won de prijs in 1930, toneelschrijver Eugene O’Neill was zes jaar later de tweede. Pearl Buck was de eerste Amerikaanse vrouw.

In het New Yorkse schrijverswereldje sloeg het nieuws in als een bom. Op het diner dat de prestigieuze PEN Club een week later aanrichtte ter ere van de laureaat, liepen de nodige leden verkramppt en monkelend rond. Grote afwezige was William Faulkner, die had bedankt voor de eer: ‘Ik wil de Nobelprijs niet meer,’ zei hij tegen de pers. ‘Ik verkeer liever in het gezelschap van Sherwood Anderson en Theodore Dreisner, die hem niet kregen, dan in dat van Sinclair Lewis en mevrouw China-hand Buck.’

De trend was gezet. Pearl Buck, een vrouw die over het

‘achterlijke’ China schreef, haar hele leven tussen domme Chinese boeren had geleefd, die kon je toch niet serieus nemen. *The New York Times* en *The New Yorker* vonden haar bovendien te populair, een schrijver van en voor het volk. Vriend en vijand waren het erover eens dat de Academie met de toekenning van de Nobelprijs aan Buck een politiek statement had gemaakt. De prijs was in hun ogen minstens zozeer voor China, het door het Westen verscheurde en vernederde, uit de oudheid ontwaakte, grote Aziatische rijk.

Maar Pearl onderging de ontvangst en de prijsuitreiking in Zweden als een zegetocht. Stockholm haalde haar binnen als de nieuwe koningin van de wereldliteratuur. Vier dagen stonden zij en de Italiaan Enrico Fermi, aan wie de Nobelprijs voor natuurkunde was toegekend, in het brandpunt van de belangstelling. De aandacht en de vriendelijkheid van de medewerkers van de Academie, de pers en het publiek brachten haar in hogere sferen. Op 12 december dromden de wereldpers en het Zweedse publiek samen om in de ingevallen winterduisternis een glimp op te vangen van de beroemdheden en de koninklijke familie. Een Academielid in uniform escorteerde Pearl in haar lange galajurk van zilverlamé over de rode loper de concertzaal in. Onder trompetgeschal liepen ze over het middenpad van de met vlaggen en bloemen versierde grote zaal richting haar zetel op het podium. Pearl schreed met opgeheven hoofd voort aan de arm van haar adjudant, haar steun en toeverlaat in dit glorievolle uur. Hij had haar het strikte protocol van de ceremonie bijgebracht: ‘Mevrouw Buck, als u de eerbewijzen in ontvangst hebt genomen, loopt u achterwaarts terug naar uw plaats, het hoofd licht gebogen, uit respect voor onze koning Gustav.’

Tachtig jaar later zie ik beelden van de prijsuitreiking op het scherm van mijn laptop. Koning Gustav overhan-

digt Pearl de map met het eremetaal, de oorkonde en de cheque. Mijn mond valt open van verbazing. Koning Gustav en Absalom Sydenstricker, Pearls vader, lijken een en dezelfde persoon. Ook Pearl Buck was totaal verbijsterd, zo zou ze later schrijven, maar ze viel niet uit haar rol. Ze deed precies wat haar adjudant had gezegd. Het Zweedse publiek zag hoe de schrijfster in haar voetlange lamé galajurk eerbiedig achteruit liep en was verrukt over haar optreden.

‘Het was ongelooflijk dat twee mannen zo sterk op elkaar konden lijken,’ schreef Pearl over die dag in *My Several Worlds*. ‘De lange, slanke gestalte, het magere gelaat met de sterke kaak, de grijsblauwe ogen, de witte snor, die naar de vorm van de lippen was geknipt, zelfs de hand, die de grote enveloppe naar voren hield, was als die van mijn vader. Ik was zo onthutst dat ik nauwelijks kon zeggen: “Dank u majesteit”, en haast vergat ik mijn belofte, mij niet om te keren.’

*

‘Wij kunnen China niet begrijpen als we haar verleden niet kennen,’ zei Pearl Buck ooit. Dat geldt ook voor mijn onderzoek naar Buck zelf. In mei 2018 duik ik in haar verste verleden. Dat begint in Hillsboro, West Virginia om precies te zijn, midden in de Biblebelt van Amerika. Daar werd Pearl geboren op 26 juni 1892, als vierde kind van zendelingenechtspaar Absalom en Carie Sydenstricker, dat er op verlof was. Pearl was hun enige in Amerika geboren kind, de rest kwam ter wereld in China. Het meisje was haar moeders troostbaby, vandaar Pearls tweede doopnaam: Comfort. Haar voornaam had ze volgens haar moeder te danken aan het gegeven dat ze als een glanzend pareltje ter wereld kwam.

*